Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 18, No. 72, P 7-32, Summer 2024

Research Article

Management Model of Social Prevention of Women's Substance Addiction

Mohammad Asadi Fard[1]

Received:2024/02/05 Accepted:2024/05/25

Abstract

Objective: The aim of this study was to propose a management model for socially preventing women's substance addiction. Method: The research method employed was qualitative and involved thematic analysis. The statistical population consisted of experts and specialists in police management, drug control managers, and university professors. Sixteen individuals were purposefully selected for the study. Data was collected through semi-structured in-depth interviews, and thematic analysis was used for data analysis. Results: Following the data coding process, 63 basic themes were identified in the open coding stage, along with 3 organizing themes related to growth-oriented, community-oriented, and environmental prevention components. Additionally, 3 overarching themes were derived. The research findings at the macro level indicated that implementing strategic and comprehensive social prevention programs focusing on addressing economic issues, raising awareness, promoting cultural values, and fostering collaboration between civil institutions and government agencies were effective in preventing women's addiction. Furthermore, at the intermediate level, measures such as targeting vulnerable areas, enhancing social support, and implementing screening and treatment, and at the micro level, providing individual skills training, empowerments, and reinforcing religious beliefs, were identified as hopeful strategies for preventing women's addiction. Conclusion: The study results emphasized the importance of considering three levels—macro, intermediate, and micro—in formulating an effective model for preventing women's addiction. Recommendations include revising policies and programs, implementing cultural, educational, and economic initiatives, highlighting the role of the family institution, empowering vulnerable women, and prioritizing prevention over treatment to address women's addiction effectively.

Keywords: Management, Social prevention, Addiction, Substances, Women

1. Assistant Professor, Crime Prevention Management, Amin University of Police Sciences, Tehran, Iran. Email: m.fard919@gmail.com

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال هجدهم، شماره هفتاد و دو، ص۳۲-۷، تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

الگوی مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان به مواد مخدر

محمد اسدی فرد[۱]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۰۵

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر ارائه الگوی مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان به مواد مخدر بود. **روش:** روش این پژوهش کیفی و از نوع تحلیل مضمون بود. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل خبرگان و متخصصان حوزه مدیریت انتظامی، مدیران مبارزه با مواد مخدر و اساتید دانشگاهی بودند که از بین آن‌ها ۱۶ نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. جمع‌آوری داده‌ها با روش مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام گرفت. **یافته‌ها:** پس از فرآیند کدگذاری داده‌ها، ۶۳ مضمون پایه در مرحله کدگذاری باز؛ ۳ مضمون سازمان‌دهنده در مولفه‌های پیشگیری رشدمدار، جامعه‌مدار و محیطی؛ و ۳ مضمون فراگیر حاصل شد. یافته‌های پژوهش در خصوص مضامین اصلی در سطح کلان نشان داد که با اتخاذ برنامه‌های راهبردی و جامع پیشگیری اجتماعی پیرامون رفع مشکلات اقتصادی، آگاهی‌بخشی، فرهنگ‌سازی و هم‌گرایی نهادهای مدنی با بخش‌های دولتی می‌توان گام های موثری در پیشگیری از اعتیاد بانوان برداشت. همچنین، در سطح میانی با اقداماتی مانند تمرکز روی نقاط آسیب‌پذیر، توسعه حمایت‌های اجتماعی و غربالگری و درمان و در سطح خرد، از طریق آموزش مهارت‌های فردی، توانمندسازی و تقویت باورهای دینی می‌توان در پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان امیدوار بود. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش نشان داد که برای تدوین الگوی مناسب پیشگیری از اعتیاد زنان لازم است سه سطح کلان، میانی و خرد در نظر گرفته شود. توصیه‌ها شامل بازنگری سیاست‌ها و برنامه‌ها در کنار اقدامات فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و تاکید بر نهاد خانواده و توانمندسازی زنان آسیب‌پذیر و توجه به اصل تقدم پیشگیری بر درمان می‌تواند راه‌گشای پیشگیری اجتماعی از اعتیاد زنان باشد.

کلیدواژه‌ها: مدیریت، پیشگیری اجتماعی، اعتیاد، مواد مخدر، زنان

۱. استادیار، مدیریت پیشگیری از جرم، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. پست الکترونیک: m.fard919@gmail.com

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

مقدمه

اعتیاد به مصرف مواد مخدر به عنوان یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی عصر حاضر، جوامع انسانی را با تهدیدات جدی مواجه ساخته است. این موضوع علاوه بر تخریب نهاد مقدس خانواده سایر ارکان جامعه در حوزه‌های اقتصادی، بهداشتی، فرهنگی و ... را به چالش کشانده است. اعتیاد با توجه به تاثیرات مخربی که بر رشد و شکوفایی جامعه دارد به‌عنوان یک معضل جهانی مطرح می‌باشد. چن[1] معتقد است که اعتیاد به مواد مخدر بر تمامی ساختارهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی سایه افکنده است (چن و همکاران، ۲۰۲۰). اعتیاد تاکنون قربانیان بی‌شماری را از جوامع به ویژه کشور ایران گرفته است (مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۹۲). زنان به عنوان یکی از ارکان‌های اصلی خانواده، نیمی از جمعیت کل کشور را اختصاص می‌دهند. متاسفانه در دهه‌های اخیر تعدادی از زنان به اعتیاد مواد مخدر روی آورده‌اند. اعتیاد زنان اثرات نامطلوبی بر خانواده به ویژه همسران، فرزندان و حتی دوستان و آشنایان دارد. در سال‌های اخیر آسیب‌های اجتماعی ناشی از اعتیاد زنان به مواد مخدر افزایش یافته است (آرام و همکاران، ۱۳۹۵). بر اساس نتایج تحقیقات مرکز نظارت اروپا در اعتیاد به مواد مخدر، زنان تقریباً یک چهارم افراد مبتلا به مشکلات جدی مواد مخدر را تشکیل می‌دهند و تقریباً یک پنجم از کل افرادی که به برنامه‌های درمان مواد مخدر وارد می‌شوند، به احتمال زیاد دارای مشکلات و آسیب‌های اجتماعی مانند حمایت اجتماعی کمتر نسبت به مردان، تجربه‌های نامطلوب دوران کودکی به‌ویژه تجاوز و آزار جنسی و فیزیکی و اختلالات روانی هستند (مونگان[2] و همکاران، ۲۰۲۲).

با توجه به شرایط جغرافیایی کشور ما و همجواری با کشورهای تولیدکننده مواد مخدر، آمارها بیانگر افزایش تعداد معتادان زن و پیامدهای ناشی از آن است. بنا بر اظهارات مدیرکل درمان و حمایت‌های اجتماعی ستاد مبارزه با مواد مخدر، تخمین زده می‌شود که حدود ۱۵۶ هزار زن معتاد در کشور وجود دارد و طبق بررسی‌های پراکنده صورت گرفته، سرعت رشد اعتیاد در زنان رو به افزایش است (آرام و همکاران، ۱۳۹۵).

1. Chen
2. Mongan

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

متاسفانه نسبت به گذشته آمار اعتیاد زنان روند صعودی داشته است. طبق آمارهای ستاد مبارزه با مواد مخدر، از دو میلیون و ۸۰۰ هزار مصرف‌کننده مواد مخدر در کشور، حدود ۶ درصد آنان را معتادان زن تشکیل می‌دهند (مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۹۲). گرچه در جهان اقدامات موثری در زمینه پیشگیری و درمان اعتیاد انجام شده است، لیکن تحقیقات در حوزه اعتیاد زنان کمتر صورت گرفته است. بر این اساس تحقیق پیرامون اعتیاد زنان بسیار حائز اهمیت می‌باشد. چنانچه به اعتیاد زنان به صورت ویژه پرداخته نشود، راه برای ارتکاب سایر جرایم مانند فساد، فحشاء، تکدی‌گری و ... هموارتر می‌شود. با توجه به آسیب‌های اجتماعی ناشی از اعتیاد زنان به مواد مخدر، ضرورت اقدامات موثر پیشگیرانه برای کاهش فعالیت مجرمانه و افزایش امنیت عمومی به عنوان یک اولویت در بسیاری از کشورها شناخته شده است (هومل[1] و همکاران، ۲۰۱۵). مدیریت پیشگری از جرم به عنوان یکی از مهم‌ترین راهکارهای کنترل آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد مطرح می‌باشد. چنانچه اقدامات پیشگیرانه قبل از وقوع جرم انجام شود باعث کاهش هزینه‌های مادی و معنوی خواهد شد (چن و همکاران، ۲۰۲۰). یکی از راهکارهای موثر در زمینه پیشگیری از جرم، رویکرد پیشگیری اولیه می‌باشد. این رویکرد از آنجایی‌که نقش به‌سزایی در کاهش مصرف مواد مخدر داشته، در دهه‌های اخیر مورد توجه محققان قرار گرفته است. به عبارت بهتر می‌توان اذعان داشت که ناامیدی اندیشمندان علوم اجتماعی نسبت به درمان قطعی بیماران و معتادان مواد مخدر و بالا بودن سطح هزینه‌های ناشی از ترک اعتیاد و خسارت‌هایی که بر پیکره جامعه وارد شده، محققان را برآن داشته تا با تمرکز بر برنامه‌های پیشگیرانه اجتماعی از شیوع و گسترش اعتیاد در جامعه جلوگیری نمایند (بحرینی بروجنی و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین پیشگیری اولیه از اعتیاد یک روش جامع و منطقی برای حفظ سلامت جامعه در برابر خطرات محیطی ناشی از اعتیاد می‌باشد. این نوع پیشگیری زودرس بوده و منجر به کاهش مصرف مواد مخدر می‌شود. درواقع، پیشگیری اولیه از اعتیاد مجموعه اقداماتی است که از طریق ارتقاء سطح بهداشت و کیفیت زندگی، سلامتی افراد جامعه را حفظ نموده و از بروز بیماری و اعتیاد جلوگیری می‌نماید (آفیوسه[2] و همکاران،

1. Homel
2. Afuseh

سال هجدهم، شماره ۷۲، تابستان ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 72, Summer 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

۲۰۲۰). از آنجایی که مجموع عوامل فردی، اجتماعی و محیطی در گرایش به مواد مخدر نقش اساسی دارند، ضرورت دارد یک نگاه جامع و سیستمی نسبت به مقوله پیشگیری از اعتیاد به وجود آید (درویشی و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین هدف از پیشگیری اولیه جلوگیری از شیوع و گسترش اعتیاد است. به عبارتی دیگر، پیشگیری اولیه، روشی است که بر اساس تدابیر جامع طراحی شده و از این رویکرد برای ارتقاء بهداشت و حفظ سلامت اشخاص در برابر عوامل خطرزای محیطی استفاده می‌شود. منظور از پیشگیری اولیه همان پیشگیری همگانی قبل از وقوع اعتیاد و وابستگی به مواد مخدر است (سند جامع پیشگیری از اعتیاد، ۱۳۹۰). در حوزه سیاست‌گذاری پیشگیری اولیه از اعتیاد به مواد مخدر، هیچ عرصه‌ای همچون پیشگیری اجتماعی به دلایلی همچون محاسبات هزینه و فایده و میزان اثرگذاری به اثبات نرسیده است (صرامی، ۱۳۹۷). ون دیک و داوارد[1] (۱۹۹۱) و امالی و سوتن[2] (۱۹۹۷) پیشگیری از جرم را بر اساس کاهش فرصت‌های جرم یا همان پیشگیری اجتماعی دسته‌بندی کرده‌اند. از سویی دیگر، معتقدند پیشگیری اجتماعی، حاصل تجربیات مددکاران اجتماعی است؛ چرا که آنها بدون مداخله پلیس و دستگاه قضایی اقدام به مقابله با پدیده اعتیاد نموده‌اند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳). از جمله اهداف پیشگیری اجتماعی، کاهش و یا از بین بردن علل و عوامل وقوع جرم در محیط‌های اجتماعی مانند راه‌اندازی مراکز آموزشی و فرهنگی، تقویت باورهای دینی، اشتغال‌زایی و پاکسازی محیط جامعه است (درویشی و همکاران، ۱۴۰۰).

در زمینه پیشگیری اولیه و اجتماعی از اعتیاد تحقیقات زیادی صورت گرفته است. صرامی فروشانی و همکاران (۱۴۰۱) در تحقیق خود پیرامون مدیریت راهبردی از پیشگیری اولیه به این نتایج دست یافتند که برای تقویت رویکرد فرهنگی، اجتماعی و کاهش فقر فرهنگی ضرورت دارد، گام‌های اساسی در کانون‌های هدف جامعه برداشته شود. از سویی، پورمنافی و قربانی (۱۳۹۷) در تحقیق خود با عنوان پیشگیری اجتماعی از اعتیاد، بر مسئول‌سازی، مشارکت اجتماعی و آگاه‌سازی آحاد جامعه تاکید داشتند. این در

1. Van Dijk & De Waard
2. O'Malley & Sutton

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

حالی است که الوانی و همکاران (۱۳۹۸) در طراحی مدل مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد، راهبرد رقابتی و تنوع سازی به منظور ارتقاء همکاری و تعامل بین دستگاه‌های فرهنگی در زمینه پیشگیری از اعتیاد را مطرح نمودند. همچنین یافته‌های داودی دهاقانی (۱۴۰۱) در جامعه هدف نشان داد که وضعیت نامناسبی بر مدیریت پیشگیری اجتماعی استان گلستان حاکم است. نتایج تحقیقات موسوی (۱۳۸۹) حاکی از آن بود که آموزش‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی مانند خودآگاهی مثبت، تاب‌آوری، تصمیم‌گیری، کنترل خشم و مهارت‌های ارتباطی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر و پیشگیری اجتماعی از اعتیاد موثر است. در خصوص تحقیقات خارجی پیرامون شناسایی و مداخله زود هنگام به منظور پیشگیری اجتماعی از اعتیاد، یافته‌های پاکوته[1] و همکاران (۲۰۱۹) موید پیشگیری اجتماعی و جلوگیری از گرایش افراد به سمت مواد مخدر است. همچنین نتایج تحقیقات کراوین و فرینگس[2] (۲۰۱۵) بر نقش عوامل اجتماعی در روند اعتیاد تاکید دارد. به عقیده محققین مذکور، این عوامل، انگیزه یا مانعی برای پیشگیری از اعتیاد تلقی می‌شوند. پژوهش‌های آفیوسه و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد که مهارت‌های کسب شده حاصل از اجرای برنامه‌های اجتماعی، از بروز خطرات اعتیاد به مواد مخدر در دوران نوجوانی پیشگیری می‌نماید. اسپات[3] و همکاران (۲۰۰۲) نیز بر آموزش مهارت‌های زندگی در پیشگیری اجتماعی از اعتیاد تاکید داشته‌اند.

در زمینه اعتیاد زنان نیز پیشینه تحقیق نشان داد که پژوهش‌های مختلفی به دلایل اعتیاد زنان اشاره داشته است؛ به عنوان مثال نتایج مطالعه امیدی و همکاران (۱۴۰۲) نشان می‌دهد که ابعاد مختلفی از شرایط علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای همچون ویژگی‌های فردی، وضعیت اقتصادی و وضعیت اشتغال در اعتیاد زنان به مواد مخدر تاثیرگذار می‌باشد. نتایج مطالعه دادخواه تهرانی و فلاحی (۱۴۰۲) نشان می‌دهدکه نگاه ارزشی نسبت به خانواده‌ها باعث می‌شود ضریب آگاه‌سازی نسبت به عواقب شوم اعتیاد افزایش یابد. همچنین نتایج تحقیقات نادری و همکاران (۱۴۰۰) بیانگر آن بود که ساماندهی زنان خیابانی متجاهر

1. Paquette
2. Cruwys & Frings
3. Spoth

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

نیازمند توجه به رویکرد حمایتی و اصلاحی تا بهبودی کامل زنان معتاد به مواد مخدر دارد. تحقیقات محسن‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) نشان داد که پیامدهای اجتماعی فرهنگی اعتیاد زنان در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی قابل بررسی می‌باشد. همچنین نتایج یافته‌های عبدالرسولی (۱۳۹۷) تاکید بر نقش سرمایه اجتماعی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در زنان دارد. نتایج پژوهش‌های کالینسون و هال[1] (۲۰۲۱) در خصوص نقش مکانیسم‌های اجتماعی تغییر در مسیرهای ترک اعتیاد زنان، بیانگر ضرورت مشارکت و همکاری گروه‌های مختلف اجتماعی در حل این آسیب اجتماعی دارد. از سوی دیگر نتایج یافته‌های ون هوت[2] و همکاران (۲۰۲۰) در خصوص آثار و تبعات منفی اعتیاد بانوان در سطح وسیع‌تر نسبت به مردان نشان داد که برچسب اجتماعی زن معتاد به مواد مخدر، از خود فرد بالاتر بوده و کل خانواده وی را در بر می‌گیرد. همچنین نتایج تحقیقات شادور و هوسنگ[3] (۲۰۱۹) موید این مطلب است که مصرف مواد مخدر توسط مادران معتاد با پیامدهایی نظیر تجربه هیجانات منفی در فرزندان همراه بوده و ضرورت امر پیشگیری از اعتیاد بانوان را محقق می‌سازد. با وجود این که تحقیقات متعددی در زمینه شناسایی علل و تبعات منفی اعتیاد بانوان انجام شده اما به نظر می‌رسد که به صورت دقیق تمامی ابعاد و مولفه‌های پیشگیری اجتماعی از اعتیاد شناسایی نشده و یا کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. این در حالی است که به منظور برنامه‌ریزی منظم توسط مسئولان ضروری است، موضوع پیشگیری از اعتیاد بانوان در قالب یک مطالعه کیفی طراحی تا الگوی مناسب تنظیم شود. طبق آنچه گفته شد پژوهش حاضر به دنبال آن است تا با استفاده از تجربیات صاحب نظران علمی و دانشگاهی و خبرگان انتظامی و امنیتی، شیوه‌های مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان به مواد مخدر را شناسایی نماید. بر این اساس سوال اصلی پژوهش حاضر این است که الگوی مناسب مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان به مواد مخدر چیست؟

1. Collinson & Hall
2. Van Hout
3. Shadur & Husang

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش حاضر کیفی از نوع تحلیل مضمون بود. جامعه آماری پژوهش شامل خبرگان و متخصصان حوزه مدیریت انتظامی، مدیران مبارزه با مواد مخدر و اساتید دانشگاهی در زمینه علوم اجتماعی و پیشگیری از جرایم مواد مخدر زنان بودند. ۱۶ نفر به روش نمونه‌گیری هدفمند و با بیشترین تنوع انتخاب شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته بود و تا رسیدن به غنای لازم و اشباع اطلاعاتی ادامه یافت. پس از انجام ۱۶ مصاحبه اطلاعات جدیدی حاصل نشد و تکرار داده‌های قبلی بودند. ملاک‌های ورود برای شرکت‌کنندگان شامل تخصص در حوزه‌های امنیتی و مدیریتی مواد مخدر، تحصیلات حداقل کارشناسی، تجارب شغلی بیش از ۱۰ سال و تمایل و رضایت آگاهانه بود. معیارهای خروج شامل عدم تمایل افراد جهت ادامه همکاری در مطالعه بود. جهت رعایت اصول اخلاقی، ضمن اخذ رضایت شفاهی از افراد جهت شرکت در مطالعه، به مشارکت‌کنندگان اطمینان داده شد که شرکت در مطالعه و ضبط مصاحبه‌ها به‌صورت اختیاری است. همچنین، اطلاعات آن‌ها به صورت محرمانه نزد پژوهشگر خواهد ماند و افراد در هر مرحله از پژوهش حق کناره‌گیری از مطالعه را خواهند داشت. برای بررسی روایی داده‌ها، از شاخص انتقال‌پذیری به صورت نمونه‌گیری قضاوتی استفاده شد. این شاخص نشان می‌دهد که نتایج مطالعه یا تحقیقات انجام شده روی نمونه قضاوتی چقدر قابل انتقال به جامعه واقعی است. در تحقیق برای بررسی روایی تحلیل‌های پژوهش بر اساس نظر مکسول[1] (۲۰۰۴) از روایی توصیفی از طریق بازخورد یافته‌ها به مصاحبه شونده استفاده شد. برای محاسبه پایایی از روش پایایی بین دو کدگذار استفاده شد که پایایی حاصل از دو کدگذار ۰/۷۸ بدست آمد و بیانگر پایایی مناسب سوالات مصاحبه بود. درنهایت، داده‌های گردآوری شده در فرایند مصاحبه‌ها نیز با استفاده از روش تحلیل مضمون تحلیل شد.

1. Maxwell

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

یافته‌ها

در جدول ۱ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی افراد مورد بررسی ارائه شده است.

جدول ۱: مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

متغیر	ابعاد	فراوانی	درصد
تخصص/شغل	متخصصان امنیتی انتظامی	۹	۵۶/۲۵
	مدیران مبارزه با مواد مخدر		
	اساتید دانشگاه	۷	۴۳/۷۵
میانگین سن	متخصصان امنیتی انتظامی	۴۳	–
	مدیران مبارزه با مواد مخدر		
	اساتید دانشگاه	۳۷	–
جنسیت	مرد	۱۳	۸۱/۲۵
	زن	۳	۱۸/۷۵
تحصیلات	کارشناسی	۲	۱۲/۵
	کارشناسی ارشد	۷	۴۳/۷۵
	دکتری تخصصی	۷	۴۳/۷۵

با توجه به اهداف پژوهش با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته، شاخص‌های سطح کلان پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان از خبرگان نظرخواهی شد. پس از پیاده‌سازی و سازماندهی مصاحبه‌ها، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی مضامین استفاده شد و در پایان پس از حذف و خلاصه‌سازی گزاره‌ها و ترکیب گزاره‌های مشترک تعداد ۲۳ کد باز و سه کد محوری به تفکیک پیشگیری رشدمدار، جامعه‌مدار و محیطی استخراج گردید. نمونه‌ای از اقدامات انجام شده در فرایند تحلیل و کدگذاری داده‌ها و استخراج عبارت‌ها از متن مصاحبه‌ها، یعنی کدگذاری باز (شناسایی مضامین اولیه) و کدگذاری محوری (دسته‌بندی مضامین اولیه و ایجاد توصیفات جامع) در جدول ۲ ارائه شده است.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

جدول ۲: فرآیند کدگذاری و مقوله‌بندی داده‌ها و استخراج مضامین

ردیف	عبارت استخراجی	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
۱	قاچاقچیان مواد مخدر و عاملین توزیع آنها در برخی نقاط سطح شهر از جمله پارک‌ها و فضاهای عمومی اقدام به توزیع موادمخدر بین جوانان و مصرف کنندگان می‌کنند. لازم است پلیس و دستگاه‌های مسئول ضمن برخورد قاطع با آنها محیط‌های عمومی جامعه را برای خانواده‌ها امن نموده تا استفاده بهتری از فضاهای شهری صورت گیرد.	قاطعیت تمام در برخورد با قاچاقچیان و عامین توزیع مواد مخدر در فضای شهری پاکسازی محیط شهری	پیشگیری محیطی
۲	از جمله عواملی که باعث می‌شود زنان به سوی استفاده از مواد مخدر روی آورند، مشکلات اقتصادی ناشی از سطح درآمد خانواده‌ها می‌باشد. به جز عده معدودی که از سر تفنن به اعتیاد مبتلا می‌شوند مشکلات اقتصادی و پایین بودن سطح درآمد سرپرستان خانواده‌ها یکی از عواملی است که زنان را در دام سودجویان و قاچاقچیان مواد مخدر می‌کشاند. افزایش سطح تورم نیز بر این مشکلات دامن می‌زند. به طوری که برخی خانواده‌های آسیب‌پذیر قادر نیستند مایحتاج اولیه خود را تامین نمایند.	مشکلات اقتصادی پایین بودن سطح درآمد افزایش سطح تورم سوء استفاده سودجویان	پیشگیری جامعه مدار
۳	بعضا قوانین وضع شده در کشور در زمینه اعتیاد و مصرف مواد بانوان و قاچقچیان موادمخدر از بازدارندگی لازم برخوردار نمی‌باشد. حدود ۱۰ سال از آخرین اصلاحات قانون مبارزه با مواد مخدر در کشور می‌گذرد و لازم است قوانین جدید با توجه به توسعه جرایم ناشی از مواد مخدر در کشور بازنگری شود.	تدوین قوانین جزائی مناسب و بازدارنده	پیشگیری جامعه مدار
۴	رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی از جمله صدا و سیما نقش زیادی در معرفی آسیب‌های اجتماعی و از جمله پیشگیری از اعتیاد زنان به مواد مخدر دارند. صدا و سیما با ساخت و تولید برنامه‌های متنوع در راستای فرهنگ‌سازی و پیشگیری از	آگاهی بخشی به زنان و دختران درباره مضرات اعتیاد از طریق وسایل ارتباط	پیشگیری جامعه مدار

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

جدول ۲: فرآیند کدگذاری و مقوله‌بندی داده‌ها و استخراج مضامین

ردیف	عبارت استخراجی	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
۵	اعتیاد می‌تواند مضرات و تبعات سوء ناشی از مصرف مواد مخدر را به خانواده‌ها به ویژه زنان و دختران معرفی نماید. در بحث مبارزه با اعتیاد و مواد مخدر در کنار رسانه‌ها همکاری مردم و مسئولان نیز دارای اهمیت می‌باشد. همچنین رسانه‌ها و صداو سیما می‌توانند ضمن آگاهی‌رسانی دربارهٔ مضرات اعتیاد، آثار و پیامدهای زیانبار اعتیاد زنان به مواد مخدر را در قالب داستان یا فیلم‌های کوتاه داستانی به تصویر بکشند. زنان به لحاظ جنسیتی چنانچه درگیر آسیب‌های اجتماعی دیگر همچون طلاق و یا بی‌مسئولیتی همسران خود شوند، بیشتر در معرض اعتیاد قرار دارند. معمولا برای برطرف کردن مشکلات معیشتی در دام سودجویان قرار می‌گیرند. چنانچه نهادهای مسئول در زمینه اشتغال زنان سرپرست خانواده چاره‌اندیشی کنند از بروز آسیب‌های بعدی جلوگیری خواهد شد. این امر مستلزم حمایت و تصویب قوانین خاص است.	جمعی به ویژه صدا و سیما ایجاد زمینه‌های اشتغال توسط دولت تقویت قوانین مربوط به زنان سرپرست خانوار	پیشگیری جامعه مدار
۶	با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از معتادان کشور را زنان تشکیل می‌دهند ضرورت دارد اقدامات پیشگیرانه‌ای با همکاری و همراهی سازمان‌های مردم نهاد و جامعه مدنی صورت گیرد. چرا که دولت به تنهایی قادر به رفع مشکلات مربوط به اعتیاد بانوان نمی‌باشد. در این زمینه لازم است، گروه‌های مردمی علاقه‌مند مورد شناسایی و تحت ضوابط خاص هدایت شوند.	هم‌گرایی بین تمامی نهادهای دولتی و مدنی مرتبط با موضوع مشارکت سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی	پیشگیری جامعه مدار
۷	با روند افزایشی اعتیاد بانوان می‌طلبد مربیان و مسئولین آموزشی و تربیتی توجه خاصی در حوزه آموزش به ویژه از سطح مدارس و دوران کودکی آغاز نمایند. مدرسه یا نهاد رسمی آموزش و پرورش نقش به‌سزایی در فرهنگ‌سازی جوانان و دختران در راستای پیشگیری از آسیب‌های	توجه خاص به حوزه فرهنگ آموزش و تعلیم و هدایت افراد	پیشگیری رشدمدار

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

جدول ۲: فرآیند کدگذاری و مقوله‌بندی داده‌ها و استخراج مضامین

ردیف	عبارت استخراجی	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
	اجتماعی به ویژه اعتیاد دارد. ضرورت دارد با استفاده از ظرفیت فرهنگ و هنر در حوزه پیشگیری از اعتیاد زنان گام برداشت.		
۸	یکی از راه‌های سالم‌سازی محیط اجتماعی و محیط فیزیکی جامعه برای حذف یا کاهش اعتیاد زنان تقویت باورهای دینی و ارزش‌های مذهبی و اجتماعی می‌باشد. لزوم آموزه‌های دینی به همت خانواده‌ها و برنامه‌های متنوع مذهبی می‌تواند نقش موثری در پیشگیری از اعتیاد بانوان به مواد مخدر داشته باشد.	توجه به مسئله تربیت افراد و نهادینه‌سازی ارزش‌های دینی و اجتماعی	پیشگیری رشدمدار
۹	معمولا بعد از اعتیاد زنان به مواد مخدر این گونه افراد توسط خانواده‌ها طرد می‌شوند. برخی از این زنان در دام گروه‌های خلاف افتاده و برخی دیگر کارتن خواب می‌شوند. شناسایی و پایش زنان معتاد و نگهداری آنها در کمپ‌های اعتیاد ضمن زیباسازی فضای شهری می‌تواند در در درمان زنان معتاد نقش موثری داشته باشد.	شناسایی و پایش خانواده‌های معتادین توسط دستگاه‌های ذیربط	پیشگیری رشدمدار
۱۰	زنان معتاد با توجه به وضعیت خاص جنسیتی نیازمند حمایت بیشتر با هدف کاهش خطرات احتمالی و ارائه خدمات درمانی و پشتیبانی دارند. ایجاد مراکزی در قالب‌های مختلف برای نگهداری از زنان توسط نهادهای مسئول می‌تواند در زمنیه پیشگیری و بازگشت مجدد انها به دامن اعتیاد موثر باشد.	برنامه‌ریزی و سیاست گذاری‌های لازم در حوزه‌های رفاهی، خدماتی و حمایتی اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی	پیشگیری رشدمدار
۱۱	متاسفانه دام‌های بسیاری بر سر راه زنان و دختران وجود دارد که اگر خانواده‌ها از آنان غافل شوند، با مشکلات عدیده‌ای مواجه می‌شوند. با توجه به حساسیت زیاد اعتیاد بانوان، ضرورت دارد یک نهضت عمومی و فراگیر در پیشگیری از	برداشت مشترک مردم و ستاد مبارزه با مواد مخدر از مفهوم پیشگیری از اعتیاد	پیشگیری رشدمدار

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

جدول ۲: فرآیند کدگذاری و مقوله‌بندی داده‌ها و استخراج مضامین

ردیف	عبارت استخراجی	کدگذاری باز	کدگذاری محوری
۱۲	اعتیاد زنان با محوریت ستاد مبارزه با مواد مخدر ایجاد شود تا نسبت به اجرای برنامه‌ریزی دقیق فهم مشترک حاصل شود. زنانی که به خاطر اعتیاد به مواد مخدر سربار جامعه می‌شوند، مشکلات مضاعفی را ایجاد می‌کنند. می‌توان با ایجاد کار- آفرینی و اشتغال به زندگی شرفتمندانه برگردند. برای زنانی که پس از ترک اعتیاد بهبود یافته‌اند ضروری است اشتغال ایجاد شود تا از ورود به چرخه مجدد اعتیاد پیشگیری نمود.	ایجاد کار و کارآفرینی برای مقابله با ناهنجاری‌های ناشی از معضل بیکاری	پیشگیری رشدمدار
۱۳	به نظر می‌رسد زنان پیش از مردان با خطرات بهداشت روانی مواجه هستند. یکی از متغیرهایی که اعتیاد زنان بر آن تأثیر مخرب می‌گذارد، سلامت روانی می‌باشد. این امر باعث اختلال در زندگی فردی و خانوادگی آنها می‌شود. افزایش حمایت اجتماعی زنان معتاد می‌تواند تاثیر مهمی بر سلامت روان و عملکرد اجتماعی آنها داشته باشد.	ارتقای سطح بهداشت روان افزایش حمایت‌های اجتماعی پیشگیری از اختلال در زندگی	پیشگیری رشدمدار

همانگونه که در جدول ۲ قابل مشاهده است؛ با توجه به اصول حاکم بر کدگذاری داده‌ها، پس از انجام هر کدام از مصاحبه‌ها، متن مصاحبه‌های انجام شده از سوی مشارکت کنندگان به دقت مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت و در مرحله بعد نسبت به شناسایی و استخراج عبارت‌های متناسب با هدف پژوهش اقدام شد. در مرحله نهایی، تمامی عبارت‌های استخراج شده به دقت مورد بررسی قرار گرفت و نسبت به معنابخشی به عبارت‌ها و کدگذاری باز آنها اقدام شد. در این مرحله عبارت‌ها استخراج و در نتیجه ۶۳ مضمون اولیه مورد شناسایی قرار گرفت. پس از اتمام کدگذاری‌ها، در مرحله بعد، تمامی مضامین استخراج شده مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت و ضمن حذف کدهای تکراری و به هم پیوستن کدهای مشابه از لحاظ معنایی، نسبت به دسته‌بندی مضامین و کدگذاری محوری اقدام شد. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها در قالب کدگذاری انتخابی در جدول ۳ ارائه شده است.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

جدول ۳: مضامین استخراج شده از محتوای مصاحبه با نمونه مورد پژوهش

بعد	مضمون اصلی	مضمون فرعی
سطح کلان	پیشگیری محیطی	قاطعیت تمام در برخورد با قاچاقچیان
		پاکسازی محیط شهری
	پیشگیری جامعه مدار	رفع مشکلات اقتصادی
		افزایش سطح درآمد زنان آسیب دیده
		کاهش سطح تورم
		سوء استفاده سودجویان از زنان در معرض آسیب
		تدوین قوانین جزائی مناسب و بازدارنده در خصوص اعتیاد زنان
		آگاهی بخشی به زنان و دختران از طریق رسانه‌ها
		ایجاد زمینه‌های اشتغال زنان سرپرست خانواده توسط دولت
		تقویت قوانین مربوط به زنان سرپرست خانوار
		هم‌گرایی بین تمامی نهادهای دولتی و مدنی در زمینه پیشگیری از اعتیاد بانوان
		مشارکت سازمان‌های غیردولتی و جامعه مدنی در زمینه پیشگیری از اعتیاد بانوان
	پیشگیری رشدمدار	توجه خاص به حوزه فرهنگ
		آموزش و تعلیم و هدایت زنان در معرض آسیب
		توجه به مسئله تربیت دختران از کودکی
		نهادینه‌سازی ارزش‌های دینی و اجتماعی
		شناسایی و پایش خانواده‌های دارای زنان معتاد
		برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری رفاهی، خدماتی و حمایتی از زنان معتاد
		اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی از زنان معتاد
		برداشت مشترک از مفهوم پیشگیری از اعتیاد زنان
		ایجاد کار و کارآفرینی برای زنان معتاد
		ارتقای سطح بهداشت روان زنان
		افزایش حمایت‌های اجتماعی از زنان آسیب دیده
		پیشگیری از اختلال در زندگی زنان معتاد
سطح میانی	پیشگیری محیطی	شناسایی نقاط آسیب‌زا و بحران‌زای اجتماعی زنان در بافت شهری
		تمرکز بر حاشیه شهرها و توسعه حمایت‌های اجتماعی از زنان در معرض آسیب

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

جدول ۳: مضامین استخراج شده از محتوای مصاحبه با نمونه مورد پژوهش

بعد	مضمون اصلی	مضمون فرعی
سطح خرد	پیشگیری جامعه مدار	درمان رایگان اعتیاد زنان آسیب‌زا
		عدم شرکت در پارتی‌های مختلط
		دقت در انتخاب دوست سالم
		آموزش اعتماد به نفس به زنان آسیب‌زا
		همکاری و مشارکت مردم در پیشگیری از اعتیاد بانوان
		گسترش کنترل اجتماعی غیررسمی
		تاثیر رسانه‌های گروهی در متنفر ساختن و برحذر داشتن زنان از اعتیاد
		تاکید سخنرانان بر موضوع پیشگیری از اعتیاد بانوان
		شناسایی باندهای انحراف و جذب زنان به ارتکاب مواد مخدر
		خدمات حمایت اجتماعی از زنان آسیب دیده
		خدمات رسانی به زنان در معرض آسیب‌های اجتماعی
		پیشگیری از تغییر الگوی مصرف مواد مخدر به داروهای روان گردان توسط زنان
		حمایت اجتماعی به وسیله راهبردهای ایجابی مانند سرپرستی ایتام
		افزایش کنترل اجتماعی غیررسمی نسبت به دختران در معرض آسیب
	پیشگیری رشدمدار	وجود روابط سالم بین اعضای خانواده
		انتخاب همسر مناسب
		پاسخگویی صحیح به نیازهای زنان و رفع تبعیض جنسیتی
		برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت بانوان
		برگزاری کلاس‌های آگاه سازی در مدارس دختران درخصوص اعتیاد
		تحکیم پایه‌های اعتقادی و آموزش زنان
		آشناکردن زنان با عوارض اعتیاد
		نظارت عمومی یا امر به معروف و نهی از منکر
	پیشگیری محیطی	پرهیز از حضور در مراکز غیراجتماعی و غیراخلاقی توسط بانوان

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

جدول ۳: مضامین استخراج شده از محتوای مصاحبه با نمونه مورد پژوهش

بعد	مضمون اصلی	مضمون فرعی
	پیشگیری جامعه مدار	شناخت زنان نسبت به پیامدهای مصرف مواد مخدر
		آموزش‌های لازم در خصوص اعتیاد زنان
		آشنایی زنان با ویژگی‌های خاص مواد مخدر
		آموزش مهارت‌های زندگی به زنان در معرض آسیب
		آموزش مهارت زندگی به زنان برای مقاومت در برابر فشار اجتماعی
		آموزش عمومی درباره علل و پیامدهای اعتیاد به زنان در معرض آسیب
		دقت در صدور گواهی عدم اعتیاد برای جلوگیری از ازدواج دختران با افراد معتاد
		توانمندسازی اقتصادی زنان آسیب‌پذیر
		آموزش مهارت‌های درآمدزا جهت کمک به اشتغال زنان
		تشویق زنان آسیب‌پذیر به فعالیت‌های اقتصادی گروهی
	پیشگیری رشدمدار	آموزش چگونگی رویارویی با استرس به زنان در معرض آسیب
		تقویت باورها و ارزش‌های دینی به زنان در معرض آسیب
		اصلاح درک نادرست باورهای زنانه در تسکین دردهای جسمی و کسب لذت
		دوری جستن موانع فاصله انداز بین روابط دختران با خانواده از طریق فضای مجازی

همانگونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان در ۳ بعد سطح کلان، میانی و خرد دسته‌بندی شد. مضامین فرعی نیز در ۳ وضعیت پیشگیری جامعه‌مدار، پیشگیری رشدمدار و پیشگیری محیطی جای گرفته است. در ادامه مفاهیم مختلف مرتبط با مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان مورد بحث قرار گرفتند.

۱. سطح کلان پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان

منظور از سطح کلان در پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان اتخاذ یک برنامه جامع و راهبردی برای مهار گسترده اعتیاد زنان در جامعه است. در این رابطه رویکردهای شناسایی شده از مضامین مصاحبه با مشارکت کنندگان پژوهش عبارتند از:

- اطلاع رسانی و ارائه آموزش‌های پیشگیری: برنامه‌های آموزشی برای دختران و زنان در معرض آسیب اعتیاد به مواد مخدر به گونه‌ای طراحی شود تا از طریق آموزش

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

مهارت‌های زندگی، سطح دانش و آگاهی بانوان در مورد عواقب اعتیاد و روش‌های پیشگیری اجتماعی، افزایش یافته و از اعتیاد دوری کنند.

• ترویج فرهنگ سالم: ترویج فرهنگی سالم از طریق رسانه‌ها، مدارس، مراکز جوانان و محل‌های عمومی خاص بانوان، می‌تواند نقش مهمی در پیشگیری از اعتیاد داشته باشد.

• ارتقاء ارتباطات خانوادگی: ارتباط نزدیک و سالم خانواده با فرزندان به‌ویژه دختران، به عنوان یک عامل مهم در پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان، تأثیرگذار است. بنابراین، باید برنامه‌هایی برای تقویت ارتباطات خانوادگی و آموزش والدین در این زمینه طراحی شود.

• کارآفرینی و اشتغال زایی برای زنان آسیب دیده و بهبود یافته از اعتیاد می‌توانند یک راه حل موثر برای کمک به آنها برای بهبود وضعیت اجتماعی باشد. ایجاد فرصت به زنان بهبودیافته به منظور شروع فعالیت جدید اقتصادی و درآمدزایی، امکان بازگشت مجدد آنها به زندگی سالم را افزایش می‌دهد.

• در پایش خانواده‌های دارای زنان و دختران معتاد، اهمیت داشتن حمایت، آگاهی و آموزش برای اعضای خانواده بسیار مهم است. این موارد ممکن است شامل تشویق به مشارکت در مراکز روان‌شناسی یا جلسات مشاوره، فهم بهتر از اعتیاد و تأثیرات آن و به اشتراک گذاشتن تجربیات با دیگران باشد.

• تقویت نقش مدارس و سازمان‌های مدنی: مدارس و سازمان‌های مدنی می‌توانند نقش مهمی در پیشگیری از اعتیاد ایفا کنند، بنابراین باید برنامه‌های موثری برای همکاری با آن‌ها در این زمینه طراحی شود.

• ارتقاء عوامل محیطی: تدابیر کنترل محیطی روی نقاط جرم‌خیز و فضاهای عمومی شهری به منظورکاهش اثرات منفی تاثیرگذار روی اعتیاد بانوان، می‌تواند به عنوان بخشی از برنامه‌های راهبردی پیشگیری از اعتیاد مورد توجه قرار گیرند.

سال هجدهم، شماره ۷۲، تابستان ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 72, Summer 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]
[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

• اجرای یک برنامه جامع و راهبرد حمایتی برای پیشگیری اجتماعی از اعتیاد نیازمند همکاری بین دولت، سازمان‌های مردم نهاد و جوامع محلی است تا بتواند تأثیر موثری در کاهش اعتیاد و ارتقای سلامت اجتماعی داشته باشد.

۲. سطح میانی پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان

منظور از پیشگیری اجتماعی از اعتیاد به مواد مخدر زنان در سطح میانی شامل اقداماتی مانند ارتقای سطح آگاهی و آموزش درباره عواقب مصرف مواد مخدر، ایجاد فضاهای سالم و فرهنگی برای زنان و دختران، ترویج سبک زندگی سالم، ایجاد فرصت‌های سرگرمی سالم برای بانوان و افزایش ارتباطات اجتماعی مثبت میان اعضای جامعه می‌باشد. در خصوص وجود روابط سالم بین اعضای خانواده، مصاحبه شونده شماره ۱۳ معتقد است: «حفظ روابط محبت‌آمیز درمیان اعضای خانواده یکی از موارد مهم در پیشگیری از اعتیاد است. دختران کم‌تحرک و بی‌نشاط کاندیدای اعتیاد هستند؛ در حالی که با مقداری صرف وقت می‌توان فضای مناسبی را برای رشد آنان فراهم آورد. در واقع وجود صمیمیت و محبت در بین اعضای خانواده مانع از گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر می‌گردد». اهمیت این اقدامات در افزایش اطلاعات و افزایش مهارت‌های اجتماعی است تا مانع ورود دختران و زنان به اعتیاد شوند. بهترین روش‌ها برای مدیریت پیشگیری اجتماعی از اعتیاد در سطح میانی که توسط مشارکت‌کنندگان ارائه شده است شامل:

• آموزش به زنان در معرض آسیب در خصوص اثرات مخرب و عواقب اعتیاد: افزایش آگاهی زنان و دختران نسبت به اثرات منفی اعتیاد و اهمیت جلوگیری از آن می‌تواند به کاهش ابتلا به اعتیاد کمک کند.

• ارتقای مهارت‌های اجتماعی و انگیزشی: آموزش مهارت‌های ارتباطی، اعتماد به نفس، مدیریت استرس و روش‌های مواجهه با فشارهای اجتماعی می‌تواند در پیشگیری از اعتیاد زنان موثر باشد.

• ارائه فضاها و فعالیت‌های سالم: فراهم کردن محیط‌ها و فعالیت‌های سالم و مفید برای دختران و زنان در معرض آسیب می‌تواند آنها را از اعتیاد دور نگه دارد.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

- تشویق به استفاده از تفریحات سالم: تشویق دختران به فعالیت‌های ورزشی، هنری، فرهنگی و سایر فعالیت‌های سالم می‌تواند در پیشگیری از اعتیاد مؤثر باشد.
- همکاری با سازمان‌ها و انجمن‌های مرتبط: همکاری با سازمان‌ها و انجمن‌های مردمی و غیرانتفاعی مرتبط با مسائل اعتیاد زنان می‌تواند در ارتقای برنامه‌های پیشگیری مؤثر باشد.

۳. سطح خرد پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان

در زمینه پیشگیری اجتماعی از اعتیاد مواد مخدر به صورت خرد، اقدامات مختلفی توسط مشارکت کنندگان شناسایی و مورد تاکید قرار گرفته است.

- اطلاع‌رسانی وآموزش مهارت‌های زندگی به زنان و دختران: برگزاری کارگاه‌ها، سخنرانی‌ها و برنامه‌های آموزشی در مورد انواع مختلف مواد مخدر، اثرات آن‌ها بر سلامتی و زندگی اجتماعی، راهکارها برای پیشگیری و درمان اعتیاد می‌تواند مفید باشد. در خصوص شناخت زنان نسبت به پیامدهای سوء مواد مخدر، مصاحبه شونده شماره ۱۴ معتقد است: «زنان معتاد غالبا نسبت به مردان دسترسی محدودتری به اطلاعات مربوط به مواد مخدر دارند. کمبود اطلاعات در این زمینه منجر به فقر بهداشتی زنانه شده است. زنان معتاد به جهت کثرت مراکز درمانی خاص مردان، خدمات درمانی کمتری دریافت می کنند. لذا تهدیدات ناشی از بیماری‌های جسمی و روحی ناشی از اعتیاد بیشتر متوجه زنان معتاد می‌شود. از این رو لازم است دستگاه‌های متولی امور فرهنگی و اجتماعی توجه ویژه‌ای به امر آموزش زنان نموده تا از پیامدهای سوء اعتیاد بانوان جلوگیری گردد».
- ایجاد فضاهای سالم: ارائه فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی و هنری برای جوانان به منظور صرف وقت صحیح و پربارتر و کاهش احتمال مصرف مواد مخدر.
- تقویت مهارت‌های ارتباطی و رفتاری به بانوان در معرض آسیب: توسعه مهارت‌های ارتباطی، مدیریت استرس و تقویت روابط اجتماعی می‌تواند کمک‌کننده باشد تا زنان بهتر بتوانند با مشکل ات خود برخورد کنند و از به کارگیری روش‌های منفی برای کنار آمدن با مشکلات مانند اعتیاد به روان گردان‌ها پرهیز کنند.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

• حمایت از زنان و دختران در معرض خطر: شناسایی زنانی که در معرض خطر اعتیاد قرار دارند مانند زنانی که والدین و یا همســـران معتاد دارند و ارائه خدمات حمایتی و مشاوره برای آن‌ها می‌تواند از جمله اقدامات مهم در پیشگیری اجتماعی از اعتیاد آنان باشد.

• همکاری با خانواده‌ها و محیط اجتماعی: ایجاد هماهنگی بین خانواده‌ها، مدارس، محیط‌های کاری و اجتماعی به منظور تقویت شبکه‌های پشتیبانی و ارزش‌آفرینی برای بانوان آسیب دیده می‌تواند کمک بزرگی در پیشگیری از اعتیاد باشد. در جمع بندی انجام شده الگوی پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان در قالب شکل ۱ ارائه شده است.

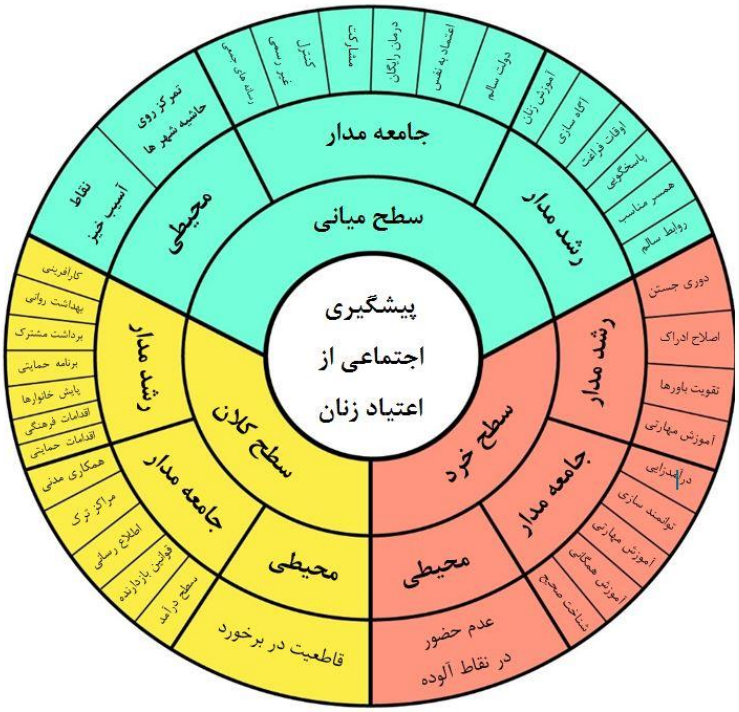

شکل ۱: الگوی پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان

بحث و نتیجه‌گیری

اعتیاد به مواد مخدر یکی از مســائل جدی و پرخطر اســت که همه افراد باید در این زمینه آگاهی کافی داشته باشند. اما اعتیاد زنان به مواد مخدر به دلیل تاثیرات بیشتری که بر زنان، خانواده‌ها و جامعه دارد نیازمند توجه بیشتری است. ازاین رو ضرورت پیشگیری اجتماعی

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

و آگاهی بخشـــی و ارائه خدمات درمانی و حمایتی به زنان در خطر ابتلا به اعتیاد به مواد مخدر بسیار حیاتی و حساس می‌باشد. بر این اساس پژوهش حاضر با هدف ارائه الگوی پیشـگیری اجتماعی از اعتیاد انجام شـد. بررسـی ادبیات پژوهش نشـان می‌دهد، با وجود اهمیت برنامه‌های پیشگیرانه از اعتیاد بانوان و حمایت از زنان معتاد در بازگشت به زندگی ســالم، تاکنون الگوی پیشــگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان مورد توجه پژوهشــگران قرار نگرفته است. تحلیل داده‌های حاصل از محتوای مصاحبه‌های مشارکت کنندگان در ارتباط با موضـوع تحقیق نشـان می‌دهد که الگوی کاربردی و موثر پیشـگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان به مواد مخدر دارای ابعاد سه گانه در سطوح کلان، میانی و خرد می‌باشد. در سطح کلان سه مضون اصلی پیشگیری رشدمدار، جامعه‌مدار و محیطی در برگیرنده ۲۴ مضمون فرعی مانند توجه خاص به حوزه‌ی فرهنگ در کنار آموزش و هدایت افراد؛ توجه به امور تربیتی؛ نهادینه‌ســازی ارزش‌های دینی؛ پایش خانواده‌های معتادین توســط دســتگاه‌های مسئول؛ برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های لازم در حوزه‌های معیشتی، خدماتی و حمایتی از معتادین زن؛ توانمندسازی و افزایش ظرفیت؛ ارتقای سطح بهداشت روان، ایجاد کار و کارآفرینی برای مقابله با ناهنجاری‌های ناشــی از معضــل بیکاری با فرهنگ‌ســازی و ارائه آموزش‌های لازم از مهم‌ترین اقدامات در حوزه پیشـگیری رشـدمدار از دیدگاه مصـاحبه کنندگان اســت. همچنین مواردی مانند افزایش ســطح درآمد طبقات پایین جامعه، آگاهی‌رسانی درباره مضرات اعتیاد، ایجاد مراکز ترک اعتیاد برای زنان، اتخاذ سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی و مشـارکت سـازمان‌های غیردولتی از دیگر نظرات خبرگان در زمینه پیشــگیری جامعه‌مدار می‌باشــد. در تبیین نتایج می‌توان بیان کرد درحالی که ســالانه هزینـه‌هـای زیـادی برای جمع‌آوری معتـادان و مبـارزه بـا موادمخـدر می‌شــود، در زمینـه پیشگیری از اعتیاد به خصوص در زنان توجه چندانی نمی‌شود. این مسئله نیازمند بازنگری سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها در سطح کلان می‌باشد.

نتایج گویای این اسـت که در زمینه پیشـگیری از اعتیاد بانوان به مواد مخدر لازم اسـت کلیه دســتگاه‌های متولی پیشــگیری و مقابله اعم از دســت‌اندرکاران امور فرهنگی و اجتماعی، اقدامات منسجم و هماهنگ شده‌ای را در قالب طرح جامع پیشگیری و مقابله با

سال هجدهم، شماره ۷۲، تابستان ۱۴۰۳
Vol. 18, No. 72, Summer 2024
[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]
[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

اعتیاد بانوان به مواد مخدر آغاز نموده تا راه‌های توسعه و گسترش اعتیاد به مواد مخدر را محدود نمایند. در این راستا اقدامات سلبی مانند نهادینه‌سازی ارزش‌های دینی و اجتماعی در کنار توسعه اقتصادی و ارتقاء سطح درآمد طبقات محروم جامعه به ویژه مناطق حاشیه شهرها جهت برخورداری حداقلی اقشار مختلف جامعه راهگشا می‌باشد. در حوزه اقدامات سلبی، اقدامات قضایی و پلیسی از طریق تدوین قوانین بازدارنده و اجرای صحیح آن منجر به ناامن کردن فضا برای قاچاچیان و مجرمان خواهد شد.

نتایج تحقیق در سطح میانی پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان در حوزه پیشگیری رشدمدار نشان می‌دهد که وجود روابط سالم بین اعضای خانواده؛ انتخاب همسر مناسب؛ پاسخ‌گویی صحیح به نیازهای جوانان؛ برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت افراد؛ تحکیم پایه‌های اعتقادی و در حوزه پیشگیری جامعه‌مدار نیز مواردی مانند عدم شرکت در پارتی‌ها، دقت در انتخاب دوست سالم، آموزش اعتماد به نفس، افزایش مشارکت مردم و در حوزه عوامل محیطی، شناسایی نقاط آسیب‌خیز اجتماعی و تمرکز بر حاشیه شهرها؛ از مهم‌ترین محورهای پاسخ دهندگان می‌باشد. در تبیین این یافته پژوهشی می‌توان بیان داشت که خانواده نقش به سزایی در رفتار فرزندان داشته و والدین به عنوان الگوی رفتاری فرزندان تلقی می‌شوند. چنانچه بین اعضاء خانواده روابط صحیح اخلاقی حاکم باشد، الگوپذیری مناسب باعث پیشگیری از اعتیاد فرزندان می‌شود. از این نتایج می‌توان رهنمودهای اجرایی برای متولیان امر پیشگیری و مقابله را استخراج نمود تا با تکیه بر نقاط آسیب‌زا و تقویت نهادهای فرهنگی و اجتماعی در این مناطق الگوی پیشگرانه را نهادینه نمایند.

در سطح خرد پیشگیری اجتماعی از اعتیاد بانوان نتایج یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شناخت زنان نسبت به اثرات و پیامدهای سوء مواد مخدر؛ آموزش مهارت‌های زندگی؛ توانمندسازی اقتصادی زنان؛ تشویق زنان آسیب‌پذیر به فعالیت‌های اقتصادی گروهی؛ تقویت باورها و ارزش‌های دینی؛ اصلاح درک نادرست و پرهیز از حضور در مراکز و مجامع غیراجتماعی و غیراخلاقی جزء مهم‌ترین محورهای بیان شده توسط پاسخ دهندگان می‌باشد. در تبیین این یافته‌های پژوهشی می‌توان چنین بیان کرد که در زمینه

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

مبارزه قاطع با اعتیاد بانوان به مواد مخدر صرفا اقدامات سلبی و کیفری مانند دستگیری و زندانی کردن معتادان جوابگو نمی‌باشد؛ بلکه باید با نگاه ایجابی و بهره‌گیری از روش‌های پیشگیری اجتماعی از اعتیاد و روی آوردن مجدد بانوان به مواد مخدر جلوگیری نمود.

از آنجایی که پیشگیری اجتماعی از اعتیاد به عنوان یک موضوع چندبعدی در نظر گرفته می‌شود، اهمیت هر سه سطح کلان، میانی و خرد بسیار حائز اهمیت است. ترکیبی متعادل و متوازن از پروژه‌ها و برنامه‌های اقدامی در هر سه سطح کمک می‌کند تا به نتایج موثرتری در پیشگیری از اعتیاد بانوان به مواد مخدر دست یافت. اما به نظر می‌رسد سطح میانی از اهمیت بالاتری نسبت به سطوح دیگر برخوردار باشد؛ زیرا در این سطح عواملی مانند سیاست‌های دولتی، فرهنگ جامعه، اقتصاد و ساختارهای اجتماعی تأثیرگذاری زیادی بر پیشگیری از اعتیاد دارند. همچنین می‌توانند به شکل گسترده‌تری بر رفتارها و انتخاب‌های افراد تأثیرگذار باشند، اما از این نکته نباید غفلت کرد که سایر سطوح نیز نقش بسیار مهمی در پیشگیری از اعتیاد دارند؛ چرا که همه این سطوح به هم پیوند داشته و یک روند جامع و موثر برای پیشگیری از اعتیاد بانوان را فراهم می‌کنند.

محدودیت‌های پژوهش حاضر، استفاده از روش مصاحبه به منظور گردآوری داده‌ها و عدم استفاده از سایر روش‌های گردآوری داده‌ها به علت محدودیت زمانی حوزه تحقیق می‌باشد. پیشنهادهای اجرایی مبتنی بر یافته‌های پژوهش به منظور رفع مشکلات و موانع پیشگیری اجتماعی از اعتیاد زنان به مواد مخدر در سطوح کلان، میانی و خرد ارائه شده‌اند. در حالی‌که اقداماتی در زمینه غربالگری و درمان معتادان زن در کشور انجام شده اما به نظر می‌رسد این اقدامات کافی نباشد، لذا پیشنهاد می گردد سازمان‌های متولی این امر مانند ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری و سازمان بهزیستی کشور، بهتر است، بحث پایش خانواده‌های مشکل‌زا و معتاد را که عامل آلوده شدن زنان و دختران به اعتیاد می‌باشد، در راس برنامه‌های راهبردی خود قرار دهند. با توجه به این که طرد شدگی اجتماعی یکی از آثار مخرب بعد از بازپروری معتادان زن می‌باشد، ضرورت دارد دستگاه‌های متولی مانند سازمان تامین اجتماعی، وزارت کار و امور اجتماعی و ... فرصت مناسبی را برای بازگشت مجدد معتادان زن به چرخه زندگی سالم فراهم آورند. برای

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

درک بهتر آسیب‌های اجتماعی ناشی از اعتیاد بانوان به مواد مخدر پیشنهاد می‌گردد طی مطالعه کیفی و مصاحبه عمیق با معتادان زن ابعاد مختلف پیشگیری اجتماعی استخراج و مورد تحلیل قرار گیرد. برگزاری برنامه‌ها و کارگاه‌های آموزشی در خصوص افزایش سطح آگاهی و راه‌های پیشگیری از اعتیاد زنان در مناطق آلوده و حاشیه شهرها پیشنهاد می‌شود. فراهم کردن فضاهای پشتیبانی و مشاوره می‌تواند مفید باشد تا زنان در آنجا بتوانند در مورد مشکلات و نیازهایشان صحبت کنند و از خدمات مشاوره‌ای و حمایتی استفاده کنند. دستگاه‌های متولی امر آموزش و اطلاع‌رسانی مانند صدا و سیما، دانشگاه‌ها، مدارس، مساجد و ... اقدامات آگاه‌سازی دختران و زنان نسبت به تبعات سوء پدیده اعتیاد را در سرلوحه برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی خود قرار دهند. همچنین لازم است دستگاه‌های مسئول در زمینه اشتغال‌زایی مانند وزارت کار و امور اجتماعی، سیاست و برنامه‌های کاربردی خود را بر اساس توانمندسازی اقتصادی زنان آسیب‌دیده و قربانی جرم تنظیم نمایند. با توجه به ترس از آبرو و برچسب مجرمانه اعتیاد از سوی زنان و دختران در هنگام مراجعه به مراکز ترک اعتیاد عمومی و مشترک با مردان، بهتر است مراکز ترک اعتیاد خاص زنان و دختران ایجاد گردد.

تقدیر و تشکر

از همکاری و مشارکت خبرگان اعم از مدیران اجرایی و اساتید دانشگاهی که در انجام این پژوهش محقق را یاری کردند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

امیدی، زینب؛ نیازی، محسن و فرهادیان، علی (۱۴۰۲) تدوین الگوی یکپارچه مدیریت پیشگیری از اعتیاد زنان با استفاده از نظریه داده بنیاد در ایران. *مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی در هزاره سوم*، ۳ (۱)، ۲۸۷-۲۷۰.

آرام، سمیه؛ غفرانی، محسن و صالحی کیا، عباس (۱۳۹۵). تاثیر ده هفته تمرین هوازی همراه با مصرف مکمل ویتامین E بر فشارخون، ضربان قلب و حداکثر اکسیژن مصرفی در زنان مصرف کننده مواد مخدر. *مجله علوم پزشکی فیض*، ۲۰(۱)، ۲۴-۱۶.

بحرینی بروجنی، مجید؛ قائد امینی هارونی، غلامرضا؛ سعیدزاده، حمیدرضا و سپهری بروجنی، کبری (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی چهار روش آموزش پیشگیری از سوء مصرف نسبت به اعتیاد و

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

مواد مخدر در دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه، *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد*، ۱۶(۲)، ۴۳-۵۱.

پورمنافی، ابوالفضل و قربانی، ابراهیم (۱۳۹۷). پیشگیری نوین: نقش رسانه مجازی در پیشگیری از گرایش به مواد مخدر در فضای سایبر، *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۲(۴۹)، ۲۲-۹.

دادخواه تهرانی، مریم و فلاحی، فاطمه (۱۴۰۲). پیشگیری از گرایش به مصرف مواد در جامعه، *اولین همایش ملی خانواده سالم*. جامعه سالم.

داودی دهاقانی، ابراهیم (۱۴۰۱). رهیافت‌های مدیریت انتظامی در پیشگیری از جرایم زنان وابسته به مواد. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۵)، ۲۰۴-۱۸۱.

درویشی، صیاد؛ بختیاری، لطفعلی و گله جاری، بهمن (۱۴۰۰). چالش‌های انتظامی در پیشگیری از اعتیاد از طریق مقابله با توزیع مواد مخدر صنعتی (مطالعه موردی کلانتری های شهرستان کرمانشاه)، *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۰)، ۹۶-۶۷.

سند جامع پیشگیری اولیه از اعتیاد کشور (۱۳۹۰). *ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری*، اداره کل فرهنگی و پیشگیری، تهران، طراحان ایماژ.

صرّامی فروشانی، حمیدرضا؛ صرّامی فروشانی، فاطمه و احمدی مقدم، رضا (۱۴۰۱). بررسی وضعیت موجود مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی در ایران، *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۴)، ۱۲۳-۱۰۳.

صرامی، حمیدرضا (۱۳۹۷). سخن اول، *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۲(۴۵).

عبدالرسولی، رضا (۱۳۹۷). پیشگیری از اعتیاد از منظر رویکرد اجتماعی و نقش سرمایه اجتماعی. *فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد*، ۵(۱۸)، ۵۶-۱۳.

محسن‌زاده، طاهره؛ هاشم‌زهی، نوروز و معدنی، سعید (۱۳۹۸). پیامدهای اجتماعی فرهنگی زنانه تر شدن اعتیاد (تحلیل مضمونی روایت‌های زنان مستقر در مراکز اقامتی بهبودی استان تهران). *فصلنامه زن و مطالعات خانواده*، ۱۲(۴۳)، ۱۲۳-۱۰۵.

مطیعی‌لنگرودی، سیدحسن (۱۳۹۲). عوامل مؤثر بر گسترش اعتیاد در نواحی روستایی (مطالعه ی موردی: دهستان چهاردولی غربی شهرستان قروه). *مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۴۵(۱)، ۸۵-۶۵.

موسوی، مهری سادات (۱۳۸۹). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر کاهش گرایش به مواد مخدر بین دانش‌آموزان، *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۴(۱۳)، ۸۸-۷۳.

نادری، نادر؛ کرمیان، فرانک و خسروی، احسان (۱۴۰۰). تدوین الگویی در جهت ساماندهی زنان وابسته به مواد بی خانمان و خیابانی شهر کرمانشاه. *فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی*، ۱۵(۵۹)، ۱۱۰-۸۵.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۳). *پیشگیری عادلانه از جرم*، تهران، انتشارات سمت.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]

الوانی، مهدی؛ صرامی فروشانی، حمیدرضا؛ صالح اردستانی، عباس و جزینی، علیرضا (۱۳۹۸). طراحی مدل مدیریت راهبردی پیشگیری اولیه از اعتیاد با رویکرد فرهنگی، *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۳(۵۳)، ۵۴-۲۹.

References

Afuseh, E., Pike, C. A., & Oruche, U. M. (2020). Individualized approach to primary prevention of substance use disorder: age-related risks. *Substance abuse treatment, prevention, and policy*, 15(1), 1-8.

Chen, J., Liu, L., Liu, H., Long, D., Xu, C., & Zhou, H. (2020). The spatial heterogeneity of factors of drug dealing: A case study from ZG, China. *ISPRS international journal of geo-information*, *9*(4), 205-218.

Collinson, B., & Hall, L. (2021). The role of social mechanisms of change in women's addiction recovery trajectories. *Drugs: education, prevention and policy*, *28*(5), 426-436.

Dingle, G. A., Cruwys, T., & Frings, D. (2015). Social identities as pathways into and out of addiction. *Frontiers in psychology*, 6(11), 1795-1801.

Homel, R., Freiberg, K., & Branch, S. (2015). CREATE-ing capacity to take developmental crime prevention to scale: A community-based approach within a national framework. *Australian & New Zealand Journal of criminology*, 48(3), 367-385.

Maxwell, J. A. (2004). Causal explanation, qualitative research, and scientific inquiry in education. *Educational researcher*, *33*(2), 3-11.

Mongan, D., Killeen, N., Evans, D., Millar, S. R., Keenan, E., & Galvin, B. (2022). *European web survey on drugs 2021: Irish results*. Health Research Board.

O'Malley, P. (1997). *Crime prevention in Australia: Issues in policy and research*. Federation Press.

Paquette, K. L., Winn, L. A. P., Wilkey, C. M., Ferreira, K. N., & Donegan, L. R. W. (2019). A framework for integrating young peers in recovery into adolescent substance use prevention and early intervention. *Addictive behaviors*, 99(107), 106080.

Shadur, J. M., & Hussong, A. M. (2020). Maternal substance use and child emotion regulation: The mediating role of parent emotion socialization. *Journal of child and family studies*, 29(6), 1589-1603.

Spoth, R. L., Guyll, M., & Day, S. X. (2002). Universal family-focused interventions in alcohol-use disorder prevention: cost-effectiveness and cost-benefit analyses of two interventions. *Journal of studies on alcohol*, 63(2), 219-228.

Van Dijk, J. J., & De Waard, J. (1991). A two-dimensional typology of crime prevention projects: With a bibliography. *Criminal justice abstracts*, 23(3), 458-503.

Van Hout, M. C., Al-Afifi, M. F., Abushams, L., Kewley, S., Quigg, Z., Whitfield, M., ... & Wazaify, M. (2020). Palestinian children's experiences of drug abuse in the home in the occupied territories of Palestine: a scoping review of extant literature. *International journal of mental health and addiction*, 18(33), 1572-1585..

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-10-10]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.18.72.1]